దేవీ నారాయణీయం 4 చతుర్ధదశకః - మధుకైటభవధః

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

రచన – ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 23 07 25

తమ అహంకారంతో నీరు లేని ప్రదేశంలో చంపమని కోరిన మధుకైటభులను, దేవి మాయాశక్తితో విష్ణువు తన తొడలను నిర్జల ప్రదేశంగా మార్చి సంహరించాడు. ఈ ఘట్టం మన అంతరంగంలోని ద్వేషరాగాలను వివేకంతో జయించడానికి దేవి అనుగ్రహం అవశ్యకతను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 1

త్వం తామసీ సుప్తరమాధవాంగజా శ్యామా రుచా మోహనతామ్రలోచనా .

ఏకార్ణవే ఘోరరణోత్సుకాన్ హరిం దైత్యౌ చ తౌ స్మేరముఖీ సమైక్షథాః .. 4-1..

పదవిభాగము:

సుప్తరమాధవాంగజా, రుచా, మోహనతామ్రలోచనా, ఏకార్ణవే, ఘోరరణోత్సుకాన్, దైత్యౌ, చ, తౌ, స్మేరముఖీ, సమైక్షథాః

అన్వయము:

త్వం సుప్తరమాధవాంగజా, రుచా శ్యామా, మోహనతామ్రలోచనా తామసీ. ఏకార్ణవే ఘోరరణోత్సుకాన్ హరిం చ తౌ దైత్యౌ స్మేరముఖీ సమైక్షథాః.

ప్రతి పదార్థము:

త్వం = నీవు, సుప్తరమాధవాంగజా = నిద్రించిన విష్ణువు యొక్క శరీరము నుండి పుట్టినదానవు, రుచా = కాంతితో, శ్యామా = నల్లనిదానవు, మోహనతామ్రలోచనా = ఆకర్షణీయమైన ఎర్రని కన్నులు కలదానవు, తామసీ = తామస గుణము కలదానవు (మహాకాళి), ఏకార్ణవే = ప్రళయకాల సముద్రంలో, ఘోరరణోత్సుకాన్ = భయంకరమైన యుద్ధమునకు ఉత్సాహముతో ఉన్న, హరిం = విష్ణువును, చ = మరియు, తౌ = ఆ, దైత్యౌ = దానవులను (మధుకైటభులను), స్మేరముఖీ = చిరునవ్వు ముఖము కలదానవై, సమైక్షథాః = చూచితివి.

తాత్పర్యము:

నిద్రించిన విష్ణువు శరీరము నుండి పుట్టి, నల్లని కాంతితో, ఆకర్షణీయమైన ఎర్రని కన్నులతో, తామస గుణముతో ఉన్న ఓ దేవీ! నీవు ప్రళయకాల సముద్రములో భయంకర యుద్ధమునకు ఉత్సాహముతో ఉన్న విష్ణువును మరియు ఆ మధుకైటభులు అను దైత్యులను చిరునవ్వుతో చూచితివి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దేవి యొక్క ఆవిర్భావాన్ని, ఆమె స్వరూపాన్ని, మరియు మధుకైటభుల సంహారానికి ముందు ఆమె పాత్రను వివరిస్తుంది. ఇక్కడ దేవిని తామసిగా, శ్యామవర్ణగా, మోహనతామ్రలోచనగా వర్ణించడం ఆమె భయంకర రూపాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 2

పశ్యత్యజే బాహురణం మురారిణా కృత్వా మధుః శ్రాంతిమవాప సత్వరం .

అభ్యేత్య యుద్ధం కురుతే స్మ కైటభః శ్రాంతే చ తస్మిన్నకృతాహవం మధుః .. 4-2..

పదవిభాగము:

పశ్యతి + అజే (పశ్యత్యజే), బాహురణం, మురారిణా, కృత్వా, మధుః, శ్రాంతిం + అవాప (శ్రాంతిమవాప), సత్వరం, అభ్యేత్య, యుద్ధం, కురుతే, స్మ, కైటభః, శ్రాంతే, చ, తస్మిన్ + నకృతాహవం (తస్మిన్నకృతాహవం), మధుః

అన్వయము:

అజే పశ్యతి, మురారిణా బాహురణం కృత్వా మధుః సత్వరం శ్రాంతిం అవాప. కైటభః అభ్యేత్య యుద్ధం కురుతే స్మ. తస్మిన్ శ్రాంతే చ మధుః ఆహవం న అకృత.

ప్రతి పదార్థము:

అజే = బ్రహ్మ దేవుడు, పశ్యతి = చూచుచుండగా, మురారిణా = మురారి (విష్ణువు) తో, బాహురణం = బాహు యుద్ధమును, కృత్వా = చేసి, మధుః = మధుడనే రాక్షసుడు, సత్వరం = వెంటనే, శ్రాంతిం = అలసటను, అవాప = పొందెను. కైటభః = కైటభుడు (మరొక రాక్షసుడు), అభ్యేత్య = వచ్చి, యుద్ధం = యుద్ధమును, కురుతే స్మ = చేసెను. తస్మిన్ = అతడు (కైటభుడు), శ్రాంతే = అలసిపోగా, చ = మరియు, మధుః = మధుడైన రాక్షసుడు, ఆహవం = యుద్ధమును, న అకృత = చేయలేదు.

తాత్పర్యము:

బ్రహ్మదేవుడు చూచుచుండగా, విష్ణువుతో బాహు యుద్ధం చేసి మధుడైన రాక్షసుడు వెంటనే అలసిపోయెను. అప్పుడు కైటభుడు వచ్చి యుద్ధం చేసెను. కైటభుడు అలసిపోగా మధుడైన రాక్షసుడు యుద్ధం చేయలేదు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దైత్యులైన మధుకైటభుల యొక్క యుద్ధ తంత్రాన్ని వివరిస్తుంది. వారు ఒకరి తర్వాత ఒకరు యుద్ధం చేస్తూ, విష్ణువును అలసిపోయేలా చేయడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఇది వారి దుష్ట స్వభావానికి, యుద్ధ నైపుణ్యానికి నిదర్శనం.

శ్లోకం 3

ఏవం ముహుః సంగరవిశ్రమావుభౌ పర్యాయతో వర్షసహస్రపంచకం .

గ్లానిం వినా చక్రతురచ్యుతః క్లమాద్విశ్రాంతిమిచ్ఛన్నసురౌ జగాద తౌ .. 4-3..

పదవిభాగము:

ఏవం, ముహుః, సంగరవిశ్రమౌ + ఉభౌ (సంగరవిశ్రమావుభౌ), పర్యాయతః, వర్షసహస్రపంచకం, గ్లానిం, వినా, చక్రతుః + అచ్యుతః (చక్రతురచ్యుతః), క్లమాత్, విశ్రాంతిం + ఇచ్ఛన్ + అసురౌ (విశ్రాంతిమిచ్ఛన్నసురౌ), జగాద, తౌ

అన్వయము:

ఏవం ముహుః ఉభౌ పర్యాయతః సంగరవిశ్రమౌ గ్లానిం వినా వర్షసహస్రపంచకం చక్రతుః. అచ్యుతః క్లమాత్ విశ్రాంతిం ఇచ్ఛన్ తౌ అసురౌ జగాద.

ప్రతి పదార్థము:

ఏవం = ఈ విధముగా, ముహుః = పదేపదే, ఉభౌ = ఇద్దరు (మధుకైటభులు), పర్యాయతః = వంతులవారీగా, సంగరవిశ్రమౌ = యుద్ధము మరియు విశ్రాంతిని, గ్లానిం = అలసటను, వినా = పొందకుండానే, వర్షసహస్రపంచకం = ఐదువేల సంవత్సరములు, చక్రతుః = చేసిరి. అచ్యుతః = అచ్యుతుడు (విష్ణువు), క్లమాత్ = అలసట వలన, విశ్రాంతిం = విశ్రాంతిని, ఇచ్ఛన్ = కోరుచూ, తౌ = ఆ, అసురౌ = రాక్షసులను ఉద్దేశించి, జగాద = పలికెను.

తాత్పర్యము:

ఈ విధంగా, ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు వంతులవారీగా యుద్ధము మరియు విశ్రాంతిని అలసట లేకుండా ఐదువేల సంవత్సరాలు చేసిరి. అచ్యుతుడైన విష్ణువు అలసట వలన విశ్రాంతిని కోరుచూ ఆ రాక్షసులతో పలికెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము మధుకైటభుల యొక్క అసాధారణమైన బలాన్ని, వారి నిరంతర యుద్ధ నైపుణ్యాన్ని తెలియజేస్తుంది. విష్ణువుకు కూడా అలసట కలిగించేంత దీర్ఘకాలం వారు యుద్ధం చేయడం వారి శక్తికి నిదర్శనం.

శ్లోకం 4

శ్రాంతేన భీతేన చ బాలకేన చ ప్రభుః పుమాన్నైవ కరోతి సంయుగం .

మధ్యేరణం ద్వౌ కృతవిశ్రమౌ యువామేకః కరోమ్యేవ నిరంతరాహవం .. 4-4..

పదవిభాగము:

శ్రాంతేన, భీతేన, చ, బాలకేన, చ, ప్రభుః, పుమాన్ + న + ఏవ (పుమాన్నైవ), కరోతి, సంయుగం, మధ్యేరణం, ద్వౌ, కృతవిశ్రమౌ, యువౌ + ఏకం (యువామేకః), కరోమి + ఏవ (కరోమ్యేవ), నిరంతరాహవం

అన్వయము:

ప్రభుః పుమాన్ శ్రాంతేన చ భీతేన చ బాలకేన చ సంయుగం న ఏవ కరోతి. యువాం ద్వౌ మధ్యేరణం కృతవిశ్రమౌ, అహం ఏకః నిరంతరాహవం కరోమి ఏవ.

ప్రతి పదార్థము:

ప్రభుః = శక్తిమంతుడైన, పుమాన్ = పురుషుడు, శ్రాంతేన = అలసిన వానితో, చ = మరియు, భీతేన = భయపడిన వానితో, చ = మరియు, బాలకేన = బాలునితో, చ = కూడ, సంయుగం = యుద్ధమును, న ఏవ కరోతి = చేయడు. యువాం = మీరిద్దరు, ద్వౌ = ఇద్దరు, మధ్యేరణం = యుద్ధము మధ్యలో, కృతవిశ్రమౌ = విశ్రాంతి తీసుకున్నవారు, అహం = నేను, ఏకః = ఒక్కడినే, నిరంతరాహవం = నిరంతర యుద్ధమును, కరోమి ఏవ = చేయుచున్నాను కదా.

తాత్పర్యము:

శక్తిమంతుడైన పురుషుడు అలసిన వానితో, భయపడిన వానితో, బాలునితో యుద్ధము చేయడు. మీరిద్దరు యుద్ధం మధ్యలో విశ్రాంతి తీసుకున్నారు, నేను ఒక్కడినే నిరంతరాయంగా యుద్ధం చేయుచున్నాను కదా.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు రాక్షసులను దెప్పిపొడుస్తూ తన అలసటను, వారి విశ్రాంతిని ఎత్తిచూపుతున్నాడు. ఇది రాక్షసులను రెచ్చగొట్టి, వారి అహంకారాన్ని పెంచడానికి విష్ణువు ఉపయోగించిన ఒక ఉపాయం.

శ్లోకం 5

జ్ఞాత్వా హరిం శ్రాంతముభౌ విదూరతః సంతస్థతుర్విశ్రమసౌఖ్యవాంస్తతః .

త్వామేవ తుష్టావ కృపాతరంగిణీం సర్వేశ్వరీం దైత్యజయాయ మాధవః .. 4-5..

పదవిభాగము:

జ్ఞాత్వా, హరిం, శ్రాంతం + ఉభౌ (శ్రాంతముభౌ), విదూరతః, సంతస్థతుః + విశ్రమసౌఖ్యవాన్ + తతః (సంతస్థతుర్విశ్రమసౌఖ్యవాంస్తతః), త్వాం + ఏవ (త్వామేవ), తుష్టావ, కృపాతరంగిణీం, సర్వేశ్వరీం, దైత్యజయాయ, మాధవః

అన్వయము:

ఉభౌ హరిం శ్రాంతం జ్ఞాత్వా విదూరతః సంతస్థతుః. తతః విశ్రమసౌఖ్యవాన్ మాధవః దైత్యజయాయ కృపాతరంగిణీం సర్వేశ్వరీం త్వాం ఏవ తుష్టావ.

ప్రతి పదార్థము:

ఉభౌ = ఆ ఇద్దరు (మధుకైటభులు), హరిం = విష్ణువును, శ్రాంతం = అలసినవానిగా, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకొని, విదూరతః = దూరముగా, సంతస్థతుః = నిలబడిరి. తతః = అప్పుడు, విశ్రమసౌఖ్యవాన్ = విశ్రాంతి సుఖమును పొందిన, మాధవః = మాధవుడు (విష్ణువు), దైత్యజయాయ = దైత్యులపై విజయము కొరకు, కృపాతరంగిణీం = కరుణ ప్రవాహము కలదానిని, సర్వేశ్వరీం = సర్వమునకు అధిష్ఠానదేవతను, త్వాం = నిన్ను, ఏవ = మాత్రమే, తుష్టావ = స్తుతించెను.

తాత్పర్యము:

ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు విష్ణువు అలసిపోయాడని తెలుసుకొని దూరంగా నిలబడ్డారు. అప్పుడు విశ్రాంతి సుఖమును పొందిన విష్ణువు, దైత్యులపై విజయం కొరకు కరుణ ప్రవాహినియైన, సర్వేశ్వరియైన నిన్నే స్తుతించెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క సర్వశక్తిమత్తతను, విష్ణువు కూడా ఆమె సహాయం కోసం ఎదురుచూడవలసి వచ్చిందని తెలియజేస్తుంది. మధుకైటభుల సంహారానికి దేవి యొక్క అనుగ్రహం ఎంత అవసరమో ఇక్కడ స్పష్టమవుతుంది.

శ్లోకం 6

దేవి ప్రసీదైష రణే జితోఽస్మ్యహం దైత్యద్వయేనాబ్జభవం జిఘాంసునా .

సర్వం కటాక్షైస్తవ సాధ్యమత్ర మాం రక్షేతి వక్తారమభాషథా హరిం .. 4-6..

పదవిభాగము:

దేవి, ప్రసీద + ఏష (ప్రసీదైష), రణే, జితః + అస్మి + అహం (జితోఽస్మ్యహం), దైత్యద్వయేన + అబ్జభవం (దైత్యద్వయేనాబ్జభవం), జిఘాంసునా, సర్వం, కటాక్షైః + తవ (కటాక్షైస్తవ), సాధ్యం + అత్ర (సాధ్యమత్ర), మాం, రక్ష + ఇతి (రక్షేతి), వక్తారం + అభాషథ (వక్తారమభాషథా), హరిం

అన్వయము:

దేవి, ప్రసీద. అబ్జభవం జిఘాంసునా దైత్యద్వయేన అహం రణే జితః అస్మి. అత్ర సర్వం తవ కటాక్షైః సాధ్యం. మాం రక్ష ఇతి వక్తారం హరిం అభాషథ.

ప్రతి పదార్థము:

దేవి = ఓ దేవీ, ప్రసీద = ప్రసన్నము కమ్ము. అబ్జభవం = పద్మము నుండి పుట్టిన బ్రహ్మను, జిఘాంసునా = చంపగోరుచున్న, దైత్యద్వయేన = ఇద్దరు రాక్షసులచే, అహం = నేను, రణే = యుద్ధమునందు, జితః అస్మి = జయించబడితిని. అత్ర = ఈ విషయములో, సర్వం = సమస్తము, తవ = నీ యొక్క, కటాక్షైః = కటాక్షములచే, సాధ్యం = సాధింపదగినది. మాం = నన్ను, రక్ష = రక్షించుము, ఇతి = అని, వక్తారం = పలుకుచున్న, హరిం = విష్ణువును, అభాషథ = పలికితివి (ఓ దేవీ).

తాత్పర్యము:

ఓ దేవీ! ప్రసన్నము కమ్ము. పద్మము నుండి పుట్టిన బ్రహ్మను చంపగోరుచున్న ఈ ఇద్దరు రాక్షసులచే నేను యుద్ధమునందు జయించబడితిని. ఈ విషయములో సమస్తము నీ కటాక్షములచే సాధింపదగినది. నన్ను రక్షించుము అని పలుకుచున్న విష్ణువుతో నీవు పలికితివి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు దేవిని శరణు వేడడం, ఆమె శక్తిని, కటాక్ష శక్తిని కీర్తించడం కనిపిస్తుంది. ఇది దేవి యొక్క పరాక్రమాన్ని, సర్వసమర్థతను నిరూపిస్తుంది.

శ్లోకం 7

యుద్ధం కురు త్వం జహి తౌ మయా భృశం సమ్మోహితౌ వక్రదృశేత్యయం త్వయా .

సంచోదితో హృష్టమనా మహార్ణవే తస్థౌ రణాయాయయతుశ్చ దానవౌ .. 4-7..

పదవిభాగము:

యుద్ధం, కురు, త్వం, జహి, తౌ, మయా, భృశం, సమ్మోహితౌ, వక్రదృశా + ఇతి (వక్రదృశేతి), అయం, త్వయా, సంచోదితః, హృష్టమనాః, మహార్ణవే, తస్థౌ, రణాయ + ఆయయతుః + చ (రణాయాయయతుశ్చ), దానవౌ

అన్వయము:

త్వయా మయా భృశం వక్రదృశా సమ్మోహితౌ తౌ యుద్ధం కురు, జహి ఇతి అయం సంచోదితః హృష్టమనాః మహార్ణవే రణాయ తస్థౌ. దానవౌ చ ఆయయతుః.

ప్రతి పదార్థము:

త్వయా = నీచే (దేవిచే), మయా = నాచే, భృశం = మిక్కిలి, వక్రదృశా = వంకర చూపుతో (వక్ర కటాక్షముతో), సమ్మోహితౌ = మోహింపబడిన, తౌ = ఆ ఇద్దరిని, యుద్ధం = యుద్ధమును, కురు = చేయుము, జహి = సంహరించుము, ఇతి = అని, అయం = ఈ (విష్ణువు), సంచోదితః = ప్రోత్సహించబడినవాడై, హృష్టమనాః = సంతోషించిన మనస్సు కలవాడై, మహార్ణవే = ప్రళయ సముద్రములో, రణాయ = యుద్ధము కొరకు, తస్థౌ = నిలబడెను. దానవౌ = దానవులు (మధుకైటభులు), చ = మరియు, ఆయయతుః = వచ్చిరి.

తాత్పర్యము:

దేవియగు నీచే, నాచే మిక్కిలి వంకర చూపుతో మోహింపబడిన ఆ ఇద్దరితో యుద్ధము చేయుము, వారిని సంహరించుము అని దేవిచే ప్రోత్సహించబడిన విష్ణువు సంతోషించిన మనస్సు కలవాడై ప్రళయ సముద్రములో యుద్ధము కొరకు నిలబడెను. దానవులు కూడా వచ్చిరి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దేవి యొక్క మోహనశక్తిని, విష్ణువుకు ఆమె ఇచ్చిన ప్రోత్సాహాన్ని వివరిస్తుంది. దేవి తన మాయతో రాక్షసులను మోహింపజేసి, వారిని బలహీనపరచింది. ఇది విష్ణువు విజయాన్ని సులభతరం చేసింది.

శ్లోకం 8

భూయోఽపి కుర్వన్ రణమచ్యుతో హసన్ కామాతురౌ తే ముఖపద్మదర్శనాత్ .

తావాహ తుష్టోఽస్మ్యతులౌ రణే యువాం దదామ్యహం వాం వరమేష వాంఛితం .. 4-8..

పదవిభాగము:

భూయః + అపి (భూయోఽపి), కుర్వన్, రణం + అచ్యుతః (రణమచ్యుతః), హసన్, కామాతురౌ, తే, ముఖపద్మదర్శనాత్, తౌ + ఆహ (తావాహ), తుష్టః + అస్మి + అతులౌ (తుష్టోఽస్మ్యతులౌ), రణే, యువాం, దదామి + అహం (దదామ్యహం), వాం, వరం + ఏష (వరమేష), వాంఛితం

అన్వయము:

భూయః అపి అచ్యుతః రణం కుర్వన్ హసన్. తే ముఖపద్మదర్శనాత్ కామాతురౌ తౌ ఆహ. యువాం రణే అతులౌ. అహం తుష్టః అస్మి. ఏష వాంఛితం వరం వాం దదామి.

ప్రతి పదార్థము:

భూయః అపి = మరల, అచ్యుతః = అచ్యుతుడు (విష్ణువు), రణం = యుద్ధమును, కుర్వన్ = చేయుచు, హసన్ = నవ్వుచు, తే = నీ (దేవి యొక్క), ముఖపద్మదర్శనాత్ = ముఖపద్మమును చూచుట వలన, కామాతురౌ = కోరికతో పీడింపబడిన, తౌ = ఆ ఇద్దరిని (మధుకైటభులను), ఆహ = పలికెను. యువాం = మీరిద్దరు, రణే = యుద్ధమునందు, అతులౌ = సాటిలేనివారు. అహం = నేను, తుష్టః అస్మి = సంతోషించితిని. ఏష = ఈ, వాంఛితం = కోరబడిన, వరం = వరమును, వాం = మీకు, దదామి = ఇచ్చుచున్నాను.

తాత్పర్యము:

మరల అచ్యుతుడైన విష్ణువు యుద్ధము చేయుచు, నవ్వుతూ, దేవి ముఖపద్మమును చూచుట వలన కోరికతో పీడింపబడిన ఆ ఇద్దరు రాక్షసులతో పలికెను. మీరిద్దరు యుద్ధమునందు సాటిలేనివారు. నేను సంతోషించితిని. కోరిన వరమును మీకు ఇచ్చుచున్నాను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు దేవి మాయచే మోహితులైన రాక్షసులకు వరం ఇస్తానని చెప్పడం వారి అహంకారాన్ని పెంచడానికి మరొక ఉపాయం. ఇది దేవి యొక్క మాయాశక్తి ఎంత ప్రభావవంతంగా ఉందో తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 9

తావూచతుర్విద్ధి హరే న యాచకావావాం దదావస్తవ వాంఛితం వరం .

నాసత్యవాచౌ స్వ ఇతీరితో హరిస్త్వాం సంస్మరన్ శత్రుజిగీషయాఽబ్రవీత్ .. 4-9..

పదవిభాగము:

తౌ + ఊచతుః (తావూచతుః), విద్ధి, హరే, న, యాచకౌ + ఆవాం (యాచకావాం), దదావః + తవ (దదావస్తవ), వాంఛితం, వరం, న + అసత్యవాచౌ (నాసత్యవాచౌ), స్వః + ఇతి + ఈరితః (స్వఇతీరితః), హరిః + త్వాం (హరిస్త్వాం), సంస్మరన్, శత్రుజిగీషయా + అబ్రవీత్ (శత్రుజిగీషయాఽబ్రవీత్)

అన్వయము:

తౌ ఊచతుః. హరే, ఆవాం యాచకౌ న విద్ధి. తవ వాంఛితం వరం ఆవాం దదావః. నాసత్యవాచౌ స్వః ఇతి ఈరితః హరిః త్వాం సంస్మరన్ శత్రుజిగీషయా అబ్రవీత్.

ప్రతి పదార్థము:

తౌ = ఆ ఇద్దరు (మధుకైటభులు), ఊచతుః = పలికిరి. హరే = ఓ విష్ణువా, ఆవాం = మమ్ములను, యాచకౌ = యాచకులుగా, న విద్ధి = తెలుసుకొనవద్దు. తవ = నీ యొక్క, వాంఛితం = కోరబడిన, వరం = వరమును, ఆవాం = మేమిద్దరం, దదావః = ఇచ్చెదము. నాసత్యవాచౌ = అసత్యము పలుకనివారు, స్వః = అయియున్నాము, ఇతి = అని, ఈరితః = పలకబడిన, హరిః = విష్ణువు, త్వాం = నిన్ను (దేవిని), సంస్మరన్ = స్మరించుచు, శత్రుజిగీషయా = శత్రువులను జయించవలెనను కోరికతో, అబ్రవీత్ = పలికెను.

తాత్పర్యము:

ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు పలికిరి. ఓ విష్ణువా, మమ్ములను యాచకులుగా తెలుసుకొనవద్దు. నీవు కోరిన వరమును మేమిద్దరం ఇచ్చెదము. మేమెన్నడూ అసత్యము పలుకనివారము అని పలకబడిన విష్ణువు నిన్ను (దేవిని) స్మరించుచు, శత్రువులను జయించవలెనను కోరికతో పలికెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం రాక్షసుల యొక్క అతిశయమును, అహంకారాన్ని స్పష్టంగా చూపుతుంది. తమకు వరమిచ్చే స్థానంలో తాము ఉన్నట్లు వారు భావిస్తారు. ఇది వారి నాశనానికి దారి తీస్తుంది. విష్ణువు దేవిని స్మరించడం ఆమె సహాయం లేకుండా వారిని సంహరించడం సాధ్యం కాదని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 10

మహ్యం వరం యచ్ఛతమద్య మే యతో వధ్యౌ యువాం స్యాతమితీరితావుభౌ .

దృష్ట్వాఽప్సు లీనం సకలం సమూచతుస్త్వం సత్యవాఙ్నౌ జహి నిర్జలే స్థలే .. 4-10..

పదవిభాగము:

మహ్యం, వరం, యచ్ఛతమ్ + అద్య (యచ్ఛతమద్య), మే, యతః, వధ్యౌ, యువాం, స్యాతాం + ఇతి (స్యాతమితీ), ఈరితౌ + ఉభౌ (ఈరితావుభౌ), దృష్ట్వా + అప్సు (దృష్ట్వాఽప్సు), లీనం, సకలం, సం + ఊచతుః (సమూచతుః), త్వం, సత్యవాక్ + నౌ (సత్యవాఙ్నౌ), జహి, నిర్జలే, స్థలే

అన్వయము:

అద్య మహ్యం వరం యచ్ఛతం. యతః యువాం మే వధ్యౌ స్యాతాం ఇతి ఈరితౌ ఉభౌ. అప్సు సకలం లీనం దృష్ట్వా సం ఊచతుః. త్వం నౌ నిర్జలే స్థలే జహి.

ప్రతి పదార్థము:

అద్య = ఇప్పుడు, మహ్యం = నాకు, వరం = వరమును, యచ్ఛతం = ఇవ్వుడు. యతః = దీని వలన, యువాం = మీరిద్దరు, మే = నాకు, వధ్యౌ = వధింపదగినవారు, స్యాతాం = అగుదురుగాక, ఇతి = అని, ఈరితౌ = పలుకబడిన, ఉభౌ = ఆ ఇద్దరు (మధుకైటభులు), అప్సు = నీటిలో, సకలం = సమస్తము, లీనం = మునిగియున్నది, దృష్ట్వా = చూచి, సం ఊచతుః = పలికిరి. త్వం = నీవు, నౌ = మమ్ములను, నిర్జలే = నీరు లేని, స్థలే = ప్రదేశమున, జహి = సంహరించుము.

తాత్పర్యము:

ఇప్పుడు నాకు వరమివ్వుడు. దీనివలన మీరిద్దరూ నాకు వధింపదగినవారు అగుదురుగాక అని పలుకబడిన ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు, సమస్తము నీటిలో మునిగియున్నది చూచి పలికిరి. నీవు మమ్ములను నీరు లేని ప్రదేశమున సంహరించుము.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో రాక్షసులు తమ బుద్ధిహీనతను ప్రదర్శిస్తారు. వారు నీటిలో మునిగి ఉన్న ప్రపంచాన్ని చూసి, నిర్జల ప్రదేశం లేదని భావించి, అహంకారంతో విష్ణువును తమను నిర్జల ప్రదేశంలో చంపమని కోరారు. ఇది దేవి యొక్క మాయాశక్తికి వారు ఎంతగా లోబడ్డారో తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 11

అస్త్వేవమిత్యాదృతవాఙ్ముదా హరిః స్వోరౌ పృథావున్నమితే జలోపరి .

కృత్వాఽరిణా తచ్ఛిరసీ తదాఽచ్ఛినత్స్వచ్ఛందమృత్యూ తవ మాయయా హతౌ .. 4-11..

పదవిభాగము:

అస్తు + ఏవం + ఇతి (అస్త్వేవమితి), ఆదృతవాక్ + ముదా (ఆదృతవాఙ్ముదా), హరిః, స్వ + ఊరౌ (స్వోరౌ), పృథావున్నమితే (పృథౌ+ఉన్నమితే), జల + ఉపరి (జలోపరి), కృత్వా + అరిణా (కృత్వాఽరిణా), తత్ + శిరసీ (తచ్ఛిరసీ), తదా + అచ్ఛినత్ (తదాఽచ్ఛినత్), స్వచ్ఛందమృత్యూ, తవ, మాయయా, హతౌ

అన్వయము:

అస్తు ఏవం ఇతి ముదా ఆదృతవాక్ హరిః జలోపరి ఉన్నమితే పృథౌ స్వ ఊరౌ కృత్వా అరిణా తచ్ఛిరసీ తదా అచ్ఛినత్. స్వచ్ఛందమృత్యూ తవ మాయయా హతౌ.

ప్రతి పదార్థము:

అస్తు = అట్లే అగుగాక, ఏవం = ఈ విధముగా, ఇతి = అని, ముదా = సంతోషముతో, ఆదృతవాక్ = ఆదరించిన వాక్కు కలవాడై, హరిః = విష్ణువు, జలోపరి = నీటిపైన, ఉన్నమితే = ఎత్తుగా పెంచబడిన, పృథౌ = విశాలమైన, స్వ = తన, ఊరౌ = తొడలపైన, కృత్వా = ఉంచి, అరిణా = చక్రముతో (శత్రువులను సంహరించువాడు), తత్ = వారి (రాక్షసుల) యొక్క, శిరసీ = తలలను, తదా = అప్పుడు, అచ్ఛినత్ = ఖండించెను. స్వచ్ఛందమృత్యూ = స్వేచ్ఛా మరణము కలవారు (అయిననూ), తవ = నీ యొక్క, మాయయా = మాయచే, హతౌ = సంహరింపబడిరి.

తాత్పర్యము:

"అట్లే అగుగాక" అని సంతోషముతో ఆదరించిన వాక్కుతో విష్ణువు నీటిపైన ఎత్తుగా పెంచబడిన తన విశాలమైన తొడలపైన వారి (మధుకైటభుల) తలలను ఉంచి, తన చక్రముతో అప్పుడు ఖండించెను. స్వేచ్ఛా మరణము కలవారు (అయిననూ), నీ మాయచే సంహరింపబడిరి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము విష్ణువు యొక్క అద్భుతమైన చాతుర్యాన్ని, దేవి మాయాశక్తిని వివరిస్తుంది. విష్ణువు తన తొడలను నీరు లేని ప్రదేశంగా చూపించి, రాక్షసులను మోసం చేసి వారిని సంహరించాడు. ఇది దేవి యొక్క మాయాశక్తి ద్వారానే సాధ్యమైందని స్పష్టం చేస్తుంది.

శ్లోకం 12

ద్వేషశ్చ రాగశ్చ సదా మమాంబికే దైత్యౌ హృది స్తోఽత్ర వివేకమాధవః .

ఆభ్యాం కరోత్యేవ రణం జయత్వయం తుభ్యం మహాకాలి నమః ప్రసీద మే .. 4-12..

పదవిభాగము:

ద్వేషః + చ (ద్వేషశ్చ), రాగః + చ (రాగశ్చ), సదా, మమ + అంబికే (మమాంబికే), దైత్యౌ, హృది, స్తః + అత్ర (స్తోఽత్ర), వివేకమాధవః, ఆభ్యాం, కరోతి + ఏవ (కరోత్యేవ), రణం, జయతు + అయం (జయత్వయం), తుభ్యం, మహాకాలి, నమః, ప్రసీద, మే

అన్వయము:

అంబికే, సదా మమ హృది ద్వేషః చ రాగః చ దైత్యౌ స్తః. అత్ర వివేకమాధవః ఆభ్యాం రణం కరోతి ఏవ. అయం జయతు. మహాకాలి, తుభ్యం నమః. మే ప్రసీద.

ప్రతి పదార్థము:

అంబికే = ఓ అంబికా, సదా = ఎల్లప్పుడూ, మమ = నా, హృది = హృదయములో, ద్వేషః = ద్వేషము, చ = మరియు, రాగః = రాగము, చ = కూడ, దైత్యౌ = రాక్షసులుగా, స్తః = కలవు. అత్ర = ఈ విషయములో, వివేకమాధవః = వివేకము అను మాధవుడు (విష్ణువు), ఆభ్యాం = వీరిద్దరితో (ద్వేషరాగములతో), రణం = యుద్ధమును, కరోతి ఏవ = చేయుచునే యున్నాడు. అయం = ఈ వివేకము, జయతు = జయించుగాక. మహాకాలి = ఓ మహాకాళి, తుభ్యం = నీకు, నమః = నమస్కారము. మే = నాకు, ప్రసీద = ప్రసన్నవు కమ్ము.

తాత్పర్యము:

ఓ అంబికా! ఎల్లప్పుడూ నా హృదయములో ద్వేషము, రాగము అను రాక్షసులు ఉన్నారు. ఈ విషయములో వివేకమనెడి మాధవుడు (విష్ణువు) ఈ ద్వేషరాగములతో యుద్ధము చేయుచునే యున్నాడు. ఈ వివేకము జయించుగాక. ఓ మహాకాళి! నీకు నమస్కారము. నాకు ప్రసన్నవు కమ్ము.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము ఈ ఖండం యొక్క ఆంతరిక అర్థాన్ని తెలియజేస్తుంది. మధుకైటభులు బాహ్య రాక్షసులు మాత్రమే కాదు, మన మనస్సులోని ద్వేషం మరియు రాగం అనే అంతర్గత శక్తులు కూడా. విష్ణువు ఇక్కడ వివేకానికి ప్రతీకగా, ఈ అంతర్గత శత్రువులతో నిరంతరం యుద్ధం చేస్తున్నాడని సూచిస్తుంది. దేవికి నమస్కారం చేయడం ద్వారా, అంతర్గత విజయానికి ఆమె అనుగ్రహం అవసరమని నొక్కి చెబుతుంది.